

DAGENS FRÅGOR

Galgenfrist för berlinarna

Medan yrkesaugurerna spekulerar över varför just Berlin utvalts för Moskvas senaste provtagnings på hur mycket kallt stål västern tål, har berlinarna själva gjort enkel övergång till dagordningen. Man har inte sin nattsöm till vilket pris som helst, och man har tidigt fått se till att hålla sig med bättre nerver än vad som kan gå för sig i Bonn eller Washington.

Denna nya Berlin-kris är ett nytt och slående exempel på västsidans organiskt betingade taktiska underlägsenhet i det kalla kriget. Spelöppningen tillkommer permanent bråkmakaren, och tillräckligt ofta lyckas han få den fåkunnigare delen av åskådarna att fatta det inledande pjäsoffer som ingår i hans väl kalkylerade gambit såsom en reell eftergift. Motspelet har många och tyckmyckna rådgivare, som insisterar på att komma till tals inför allt folket. Och så lär det väl, gudskelov, komma att förbli så länge inte president Eisenhowers presskonferenser och underhusets frågetimme ersatts av Allunionella journalistfederationens nordamerikanska sektion och Brittiska Folkkammaren.

Bland dem som ägnat sig åt tydor i samband med Berlin-krisen märks även LO:s Aftonbladet, vars ledaravdelning på sistone burit märkliga spår av den allmänna uppgrumling som följt med den stora omskvalpningen inom A-pressen. »Det är fullkomligt klart vad ryssarna siktar på när de förklarar sig villiga att dra tillbaka sina trupper från Östtyskland och ge

östtyska regeringen kontrollen över västmakternas tillfartsvägar till Berlin», förklarar AB. »De vill att de västtyska lastbilschaufförerna och de östtyska landsvägspoliserna ska komma till tals med varann — eller, med andra ord, de vill att Västtyskland ska erkänna Östtyskland som stat.»

»Varför skall ett erkännande av Östtyskland sitta så långt in?» utropar AB:s ledarskribent efter detta mästerstycke i populariseringskonst. »Man må väl kunna erkänna ett faktum utan att man gillar det.» Och för att läsaren icke skall behöva sväva i tvivelsmål om vad som är moralen i allt detta har man till yttermera visso gripit till fetstils kasten: »Det gäller inte bara västmakterna, det gäller alla, det gäller oss. Om ryssarna drar tillbaka sina ockupationstrupper kommer den stund då svenska regeringen bör överväga att erkänna Östtyskland.»

Man frågar sig om denna märkliga ledare är en redaktionell olyckshändelse av det slag som kan tänkas inträffa på vilken tidning som helst som ännu ej funnit sina arbetsformer eller om vi står inför en ny och intressant ambition från LO-organets sida att driva kätterier även mot de centrala dogmerna i regeringens utrikespolitik.

Den svenska regeringens klart definierade politik i Tysklandsfrågan är, att ett svenskt erkännande av den östtyska regimen måste förknippas med frågan om fria och demokratiska val i landet. Det lär inte på senare tid ha förekommit något som ur denna aspekt aktualiserat Aftonbladets inklampande på scenen. Herr Erlander torde för

ovanlighetens skull ha talat för hela svenska folket när han för några veckor sedan på besök i Berlin försäkrade pressen att man i Sverige betraktade Väst-Berlin som en demokratiens utpost.

Det fanns en tid i Aftonbladets mångskiftande förflutna — det är förresten inte så länge sedan — då man med emfas drev tanken på en realpolitisk anpassning till en segrande ny världsordning och dess nyordningsplaner i Europa. För tidningens egen och Landsorganisationens skull vill man gärna hoppas att historien inte kommer att upprepa sig.

Hårdare grepp över Polen

Enligt en sedan två år tämligen utbredd uppfattning var Gomulka-revolten inte någon revolt i egentlig mening, utan snarare ett vaktombyte. PZPR, polska kommunistpartiet, förstod efter arbetarnas uppror i Poznan, att politiken till varje pris måste mildras. Gomulka med sin fängelsegloria utvaldes som den lämpligaste ledaren för att förverkliga denna klimatförändring. Chrustjov förstod genast, att det var bättre att ta ett steg tillbaka, än att nödgas kväva det polska upproret i blod — desto mera, som Polen utgör en infallsport direkt till Sovjets hjärta. Risker var för resten inte så stora, ty Polens strategiskt politiska läge måste även efter omvälvningen förbli detsamma mellan Ryssland och Östtyskland med dess 300 tusen man ryska trupper för att inte tala om dem som befann sig i Polen. Den polska industrins beroende av ryska råvaror och annan rysk import spelade också sin roll i detta resonemang. Polen måste så småningom oundvikligen åter hamna i Sovjets klor. Det som Chrustjov däremot inte kunde förutse var

att hela återgången till »normala förhållanden» skulle bli så snabb som den blev. Dess kronologi är faktiskt häpnadsväckande: i juli förra året bröt en spårvägsstrejk ut i landets näst största stad Lodz, ett stort textilindustricentrum. I och med dess undertryckande med batonger och tårgas har ett exempel statuerats för arbetarna att man inte får strejka i en arbetarstat. Strax före den första årsdagen av oktoberomvälvningen fick studenterna genom tidningen »Po prostu» indragning veta, att de inte bör befatta sig med politik. I juli angrep säkerhetspolisen paulinklostret i det polska Lourdes-Czestochowa, som är hela nationens helgedom. Ett par veckor senare sattes en omfattande propagandakampanj i gång mot religionsundervisningen i skolorna. Strax före den polska parti- och regeringsdelegationens nästan tre veckor långa resa till Sovjetunionen angrep premiärministern Cyrankiewicz och förutvarande partisekreteraren, jordbruksministern Ochab bönderna, som hittills prisats för sina goda produktionsresultat, och förklarade i strid mot alla erfarenheter från de senaste två åren kollektiviseringen vara den mest effektiva metoden i lantbruket.

Mellan två scener: en på Warszawas flygfält i oktober 1956, när Chrustjov vände Gomulka ryggen och kallade honom för förrädare, och den andra två år senare i oktober 1958, när de omfamnade varandra på järnvägsperongen i Moskva, har en hel epok förflutit. Utan tvivel behöver dessa två herrar varandra. Chrustjov för att upprätthålla ordningen i övriga satellitländer och Gomulka för att hålla sina egna »stalinister» stängna. De sistnämnda underlättar dock den ryske partisekreterarens strävanden för att bevara sin polske kollega i ett beroende av Kreml genom att alltid slå in på en prorysk linje. Utvecklingen

under de senaste veckorna bekräftar detta till fullo. På kommunistpartiets centralkommittés tolfte plenum antogs riktlinjer för den nya femårsplanen för åren 1959-65, vilken kanske inte helt tillfälligt slutar samtidigt med den nyligen offentliggjorda ryska sjuårsplanen. Båda lägger stor vikt vid investeringarna, särskilt inom den tunga industrin, med åsidosättande av konsumenternas intressen. Polackerna lyckades emellertid bättre att slå vakt om dessa. Medan den polska delegationen med Gomulka i spetsen ännu var kvar i Sovjetunionen, publicerade dock *Zycie Warszawy* den 30 oktober en uppmärksammat artikel i vilken ordföranden i det ekonomiska rådet, den redan före kriget vänsterorienterade Stefan Jedrychowski, skarpt kritiserade den polska planen, vilken f. ö. delvis var hans eget verk. Han underströk bl. a. att det skulle bli omöjligt att förverkliga en s. k. engångs pris- och lönerreglering, vilken skulle förbättra de allmänna levnadsvillkoren. Bakom den låga levnadsstandarden ligger nämligen tanken på utvidgade investeringar och större produktion av kapitalvaror, vilket ligger i Sovjetunionens intresse. Jedrychowskis artikel åtföljdes av en annan, författad av Bronislaw Minc, bror till Polens ekonomiske diktator från den mörkaste Stalinepoken, Hilary Minc. Dennes namn blev för all framtid förknippat med oerhörd nepotism och med Polens hänsynslösa utsugning från Sovjetunionens sida. Bakom dessa två ställde sig i slutet av november en tredje polsk stalinist, den i Ryssland utbildade Eugeniusz Szyr, ökad för att han alltid rycker in, när ryska intressen fordrar detta. Redan nu införs i hela den polska industrin under förväntning att fira vissa stora årsdagar, såsom t. ex. ryska revolutionens, s. k. produktionstävlingar, något som ej förekommit sedan 1956.

Ytterligare oroväckande intermezzon kan nämnas här. Boleslaw Piasecki, ledare för den pseudokatolska proryska organisationen »Pax» beskrev i sina tidningar *Kierunki* och *Slowo Powszechne* hur den polska patriotismen bör gestalta sig inför Sovjetunionen. Han underströk med rätta, att trots ryssarnas odiskutabla vetenskapliga framgångar har polackerna en medfödd överlägsenhetskänsla gentemot sina ryska bröder. Polackerna anses dessutom underskatta värdet av den sovjetryska alliansen, vilken i verkligheten »avgör deras fosterlands plats i världen». Polen hör politiskt till östern, men kulturellt till västerlandet, vilket ju dominerar världen med sitt kulturella förflutna. Framtiden både socialt och ekonomiskt hör däremot till det socialistiska lägret under Sovjets odiskutabla ledning. Även under de i Polen rådande förhållandena väckte dessa formuleringar allmän uppmärksamhet och oro, desto mer, som Piaseckis kända förbindelser med sovjetrepresentanter gör dem nästan olycksbådande. Samtidigt begärde han, att Polen skulle vidareutbygga sina relationer med Walter Ulbrichts regim i Pankov. Båda dessa framträdanden hade till syfte att uppmjuka polackerna i samband med den ovannämnda rysslandsresan, vilken även utnyttjades av Chrustjov i utrikespolitiskt syfte. Den polske partisekreteraren blev bl. a. tvungen att uttala sig mycket bestämt mot Tito, trots att deras ömsesidiga sympatier för att stärka varandras motståndskraft gentemot Kreml är välkända världen runt. Detta föranledde i sin tur en bred salva i den jugoslaviska motsvarigheten till *Pravda* — *Borba*, vilken utan omsvep sade, att den polske ledaren nu helt och hållet går i Chrustjovs ledband. I sina tal i Sovjetunionen angrep Gomulka även Västtysklands föreslagna atombeväpning och USA:s poli-

tik överhuvudtaget, vilket förorsakade en skarp replik från State Departement. I Warszawa befaras dessutom, att denna samordnade polsk-ryska attack kan äventyra det tredje amerikanska lånet på ungefär hundra miljoner dollar, varav Polen är i stort behov.

Hur långt Gomulkas underdånighet gick under hans vistelse i Sovjetunionen visas kanske bäst av, att han i Leningrad för första gången talade ryska officiellt och inbjöd Chrustjov tillsammans med Rokossovskij till förhandlingar »på polsk mark». Marskalk Rokossovskij förkroppsligade Rysslands övermakt i Polen fram till tiden efter den polska omvälvningen 1956, och även om hans vistelse nu skulle bli tillfällig, måste den av alla polacker betraktas som en politisk örfil. Han kommer antagligen för att förverkliga Warszawapaktens förstärkning, som Chrustjov och Gomulka kom överens om. Detta betyder förmodligen placerandet av avfyringsanordningar för atomvapen inom åtskilliga satellitländer samt ett utvidgande av försvarssamarbetet med Östtyskland, till vilket Polen liksom Tjeckoslovakien hittills ställt sig avvisande.

Kuppen i Khartum

Måndagen den 17 november övertogs makten i Sudan genom en oblodig statskupp av arméledningen, som suspenderade regeringen och parlamentet, förbjöd de politiska partierna och införde censur över press och radio. Statskuppen gav omedelbart upphov till en serie motsägande rykten och spekulationer världen runt. Ena dagen betecknades den som »nasservänlig», den andra som »nasserfientlig» och den tredje som »politiskt neutral». Förvirringen hade ännu ej hunnit skingras innan kuppen redan var på väg att falla i glömska. Genom sina be-

tydelsefulla förbindelser med Förenade arabrepubliken är emellertid Sudan av en viss betydelse i arabvärlden, och redan av den anledningen motiverar kuppen en kort kommentar; måhända kan en sådan bli till utgångspunkt för en mera nyanserad bild av dagens situation i Egyptens södra grannland.

Alltsedan inre självstyre infördes i Sudan år 1953 har landets politiska liv dominerats av tre stora politiska huvudproblem: förhållandet till Egypten, motsättningarna mellan den arabiska befolkningsmajoriteten i landets norra del och negerstammarna i söder samt frågan om de muhammedanska sekternas politiska inflytande. Härtill har under de två senaste åren tillkommit ännu en tvistefråga, nämligen den om Sudans allmänna utrikespolitiska hållning i förhållandet mellan öst och väst.

Kärnan i de båda största politiska partierna i landet utgjordes länge av två mot varandra kämpande religiösa sekter, Khatmiaorden och Ansarsekten, vilka tillsammans i stor utsträckning behärskade nationens politiska liv. Ansarsektens ledare är samtidigt ledare för det s. k. ummapartiet, ett konservativt parti, som hela tiden arbetat för Sudans fulla självständighet och ställt sig synnerligen fientligt till ett intimt samgående med Egypten. Mot detta parti uppträdde Nationella unionspartiet, vars ledare, förre premiärministern Ismail al-Azhari, tidigare stöddes av Khatmiaordens ledare Sayed Ali al-Mirghani. Nationella unionspartiet (NUP) har under lång tid eftersträvat vänskapligt samarbete med Egypten, och i Sudans första fria val 1953 blev det genom ett intensivt egyptiskt stöd landets största parti. Så mycket större blev därför besvikelsen i Egypten då det så småningom blev uppenbart, att den påtänkta egyptisk-sudanska unionen icke skulle komma till stånd, utan att även NUP under den nye

regeringschefen al-Azhari motsatte sig en sådan utveckling.

Efter självständighetsförklaringen den 19 december 1955 sökte emellertid al-Azhari stärka sin parlamentariska ställning och grep sig därför an med uppgiften att sekularisera Sudans politiska liv och neutralisera sekternas inflytande. Detta ledde till en brytning mellan honom och Sayed Ali, vars anhängare i NUP bröt sig ut ur partiet och bildade Demokratiska folkpartiet (DFP), som visserligen bibehöll NUP:s sympatiska inställning till Egypten, men som motarbetade al-Azharis sekulariserings- och moderniseringssträvanden. Detta beredde vägen för en försoning mellan ummapartiet och Sayed Alis anhängare, och i juli 1956 framtvingade dessa al-Azharis avgång och bildade en koalitionsregering under ledning av ummapartiets sekreterare Abdullah Khalil.

Vid nästa allmänna val i februari i år blev ummapartiet segrare och erövrade 63 mandat av representanthusets 173, medan det numera stympade NUP föll tillbaka, sannolikt i stor utsträckning på grund av den strax före valen uppblående tvisten med Egypten om oasen Wadi Halfa och om ett mindre område i Sudans nordöstra hörn. Khalils nya regeringsbildning förutsatte ett val mellan fortsättandet av den ömtåliga koalitionen med Demokratiska Folkpartiet eller ett närmande till det liberala sydstatspartiet, som arbetar för självstyrelse på federativ basis för Sudans södra provinser.

Khalil valde det förra alternativet. Men det skulle snart visa sig, att sammanhållningen mellan dessa omaka parter var på upphållningen. Anledningen var aktualiserandet av relationerna till Förenade arabrepubliken. När förhandlingarna om regeringen av Nilvattnet gick i baklås valde den sudanska regeringen att gå sin egen väg och uppsade Nilvattenfördraget

av år 1929. Det var uppenbart, att Kairo, inte minst för genomförandet av det jättelika Assuandammprojektet, var i starkt behov av en mera »samarbetsvillig» regering i Khartum, och både Kairoradion och egyptiska ambassaden i Khartum igångsatte en propagandaoffensiv i stor stil mot Khalil. Genom sin mer eller mindre västmaktsvänliga utrikespolitik lämnade denne själv ammunition till beskjutningen, särskilt när han beslöt att acceptera militär och ekonomisk hjälp från Storbritannien och Förenta staterna.

I denna situation bereddes vägen för ett överbryggande av motsättningarna mellan de båda egyptiskvänliga och »neutralistiska» partierna, NUP och DFP. Både al-Azhari och DFP:s ledare Ali Abdul-Rahman förhandlade i Kairo, och kampanjen intensifierades ytterligare mot Khalil, vilken beskyldes för att gå »imperialisternas» ärenden. Det var uppenbart, att Khalils fall var nära förestående om DFP utträdde ur koalitionen och försonades med NUP, och det föreföll sannolikt, att generalanfallet mot regeringen skulle sättas igång i och med den nya parlamentssessionens öppnande den 19 november.

Inför dessa utsikter beslöt Khalil att uppskjuta sessionen till den 8 december och under mellantiden genom ett besök hos Nasser söka stärka sin ställning och avvärja den hotande stormen. Detta beslut föreföll misstänkt likt förbudet till en villkorslös kapitulation — många tecken tyder på, att kuppen den 17 november genomfördes för att hindra denna Canossafärd och samtidigt förebygga dess enda sannolika alternativ: al-Azharis återkomst till makten.

Flera gånger under senare år har försök till militärkupper avslöjats inom den sudanesiska armén. Det har undantagslöst rört sig om yngre officerskretsars planer på att störta den i vida

kretsar avskydde Khalil och förena Sudan med den beundrade Nassers »revolutionära» och »progressiva» republik. Denna gång är det emellertid arméns högsta ledning som gått i spetsen, arméchefen och Ansaranhängaren, den brittiskskolade Abboud, och hans adjutant, Khatmiaanhängaren Abdel Wahab.

De båda sekterna var ännu för några år sedan allsmäktiga i Sudan. Tack vare dem har de traditionellt proegyptiska intellektuella kretsarna i städerna misslyckats i sina strävanden att påskynda landets utveckling och framsteg genom en union med Förenade arabrepubliken. Men sedan Khalils tillträde som regeringschef har de förlorat terräng: den yngre generationen överger vad den kallar religiös vidskepelse och enrollerar sig mer och mer i de icke-konfessionella partierna, bland vilka NUP intar den förnämsta platsen. Militärkuppen torde böra ses som en reaktion mot denna utveckling, och den är måhända samtidigt ett försök att åstadkomma en kompromiss mellan ummapartiet och DFP, mellan Khatmiaorden och Ansarsekten, i fråga om förhållandet till Egypten, och därmed hindra den »gudlöse» al-Azhari från att än en gång bilda regering. Det återstår att se om ummapartiets och Ansarsektens ledare, vilken långtifrån förlorat sin politiska maktställning genom militärkuppen, skall kunna förmås till de eftergifter gentemot Förenade arabrepubliken som säkerligen blir nödvändiga för att tillfredsställa på en gång den gamle sluge Khatmiachefen al-Mirghani och de »progressiva» kretsarna i Khartum och inom officerskåren.

Rysshandeln

Handeln med Sovjetunionen har denna höst vid sidan av de komplicerade för-

handlingarna om ett europeiskt frihandelsområde kommit att stå i centrum för den handelspolitiska diskussionen. Statsminister Erlander väckte uppseende genom att vid nordiska rådets möte i Oslo slå på trumman för ökad östhandel såsom en väg ut ur de svårigheter som tornade upp sig för de nordiska länderna i samband med väntade svårigheter i Europa. Samtidigt har Sverige och Sovjetunionen — delvis på näringslivets initiativ — utbytt hundrahövdade handelsdelegationer i syfte att undersöka möjligheterna till en vidgning av varuutbytet. Planer på en stor svensk varumässa i Moskva nästa vår har tillkännagivits.

Hur långt herr Erlanders tankegångar varit uttryck för taktik i högre dignitet — ett försök alltså att stämma Moskva lite mildare mot de ur rysk synpunkt suspekta nordiska integrationssträvandena — eller i vilken utsträckning det varit andan från 1945 års kreditavtal som svävat över vattnen är väl svårt att restlöst klarlägga. Vad som tycks vara klart är att talet väckt avsevärd irritation i Norge, olust i vida kretsar här hemma och höjda ögonbryn bland våra västliga handelspartners.

Ingen människa vill väl bestrida att det finns plats för en ökning av den svensk-ryska handeln. För näringslivets del torde det främst vara problematiken i samband med de kommande ryska amorteringarna på 1945 års kreditavtal som gjort det angeläget att just nu försöka lyfta den svenska östexporten till en högre nivå. Det är därför gott och väl om de pågående försöken att på en strikt affärsmannamässig basis vidga ramen för varuutbytet kan leda till ett resultat som ger en marginell lättnad åt särskilt den del av den svenska industrien som f. n. dras med avsättningssvårigheter.

Det finns dock alla skäl i världen att på högsta ort iaktta återhållsamhet

med yttranden, som med rätt eller orätt kan bidra till att skapa föreställningen om Sovjet som en potentiell stor svensk handelspartner. Den åskådningundervisning som ryssarna själva under de senaste månaderna gett vad gäller riskerna för den som råkat i ekonomiskt beroende av Sovjet borde vara nog maning till försiktighet. Den öppna cynism med vilken Sovjet spelat ut handelspolitiska trumfkort i syfte att manipulera den inrikespolitiska utvecklingen i Finland har i sanning varit avskräckande.

Man får inte glömma bort att den sovjetiska handelspolitiken i första hand är ett hjälpmedel bland många andra i det stora spelet om kommunistisk världsdominans. Den genomföres med långsiktig målsättning och med en lika raffinerad skicklighet som den allmänna utrikespolitiken. Det finska krigsskadeståndet 1944 inriktades medvetet på varor, där Finland inte hade någon naturligt betingad produktion och där man i varje fall skulle ha mycket små förutsättningar att hävda sig i en världsmarknadskonkurrens. Sedan man tvingats att uppbygga denna industri och krigsskadeståndet uppfyllts står man därför i ett läge där man på nåd och onåd är utlämnad åt ryskt godtycke. Ett avbrott i normala handelsförhandlingar med främmande makt blir tillräckligt för att utlösa en stor inrikespolitisk kris. Moskva kan dirigera arbetslöshetssiffrorna med mikrometer allt efter sina politiska syften. »Den stora krisfria marknaden i öster» som det talades så mycket om även i samband med vårt eget ryssavtal 1944-45 har avslöjat sin rätta innebörd.

Exemplet från Finland är inte ensamstående. Norges Handels- och Sjöfartstidende har pekat på den ryska handelsoffensiven mot England för ett par år sedan, då ryssarna viftade med milliardkontrakt och stora delegatio-

ner engelska företagsledare reste till Moskva. De återvände mycket riktigt med kontrakt av varierande storlek, men i de allra flesta fall visade det sig att dessas genomförande förutsatte en revision av den engelska kontrabandslistan. En stark politisk press satte in mot den engelska regeringen både från företagsledare och arbetare. Vissa modifieringar gjordes också i kontrabandslistorna, och Sovjet kunde försäkra sig om leveranser av vissa intressanta material. Härmed var emellertid intresset för en allmän vidgning av handelsutbytet slut i Moskva, och en rad kontrakt på ur rysk synpunkt mindre väsentliga varor annullerades.

Finlands position är djupt tragisk, och det tillkommer ingen utomstående att sätta sig till doms över vad som sker där. Men det är självbedrägeri att tro, att vi på något sätt hjälper Finland i dess beträngda läge genom att, i taktiskt syfte eller — det Gud förbjude — på allvar, driva en tankegång som i sina yttersta konsekvenser skulle sätta oss i samma båt.

»Den internationella reaktionen»

Tidskriften »Den Nya Tiden», detta kommunisternas speciella propagandaorgan, som trycks på svenska i Moskva, har givetvis inte underlåtit att taga upp fallet Pasternak. Nr 44/1958 innehåller en bilaga som handlar om honom. Nobelpriset till Pasternak kallas där »en provokation av den internationella reaktionen». Det är ett exempel så gott som något på den kommunistiska förvrängningen av ords verkliga betydelse. Den internationella reaktionen mot den sovjetryska behandlingen av Pasternak har varit avsky och förfäran inför all obeskrivlig råhet och förljughet. »Den internationella reaktionen» i rysk mun, det är »de svenska

akademiledamöterna och deras transatlantiska inspiratörer», dessa som »griper efter denna illaluktande smådeskrift som efter ett fynd».

Det är onödigt att upprepa allt som sägs. Att Pasternak jämnställes med Judas och kallas förrädare hör till de milda orden. Att han kallas »inbiten individualist» är kanske för svenska läsare inte lika nedsättande som de sovjetryska skribenterna avsett. Att det sägs att Pasternak »valt skammens och ärelöshetens väg» är ett annat påstående, som mot bakgrunden av det lidande han tydligen fått utstå från sina författarkamraters sida inte gör tragiken i hans öde mindre.

Men en sak är att skriva propaganda på svenska. I rent rysk framställning, avsedd för inhemsk konsumtion, sägs mera. Enligt Komsomolskaja Pravda höll förste sekreteraren i Komsomol, Semitjastnij, ett tal i slutet av oktober. Bland åhörarna fanns partiets toppar med Chrustjov främst. Semitjastnij jämförde Pasternak med ett svin. »Men det är att förtala svinet. Ett svin smutsar aldrig ned där det äter och sover. Ett svin gör aldrig vad Pasternak gjort!» Här avbröts talaren enligt referatet av applåder. Man kan antaga att ingen vågade applådera om inte partiledningen inledde. Chrustjov tog upp applåderna.

Det finns sådana hos oss, som företräder »den tredje ståndpunkten» eller — för att tala mera uppriktigt — är kryptokommunister. De räknas till de intellektuella. De är ofta författare. Öppnas nu deras ögon, eller vill de inte förstå?

Regeringen Fagerholms fall

Generaldirektör Karl-August Fagerholm fick till stånd en bred regeringskoalition i Finland efter stora svårigheter. Regeringskrisen hotade att slå

alla inhemska rekord. Orsaken var framför allt att de parlamentariska styrkeförhållandena genom sommarens riksdagsval hade låsts på ett besvärligt sätt. För första gången under Finlands självständighet uppvisade folkrepresentationen en socialistisk majoritet om än i knappaste laget: 101 socialdemokrater och folkdemokrater mot 99 borgare. Kort efter riksdagens sammanträde spjälkades det socialdemokratiska partiet på grund av de in-ternas tvisterna i två särskilda riksdagsgrupper, 13 oppositionella mot 38 partitrogna.

Sonderingarna rörande en regering byggd på denna nyskapade vänsterbas gav omedelbart negativt utslag. Majoritetssocialdemokraterna ville inte ens diskutera ett regeringssamarbete med de kommunistledda folkdemokraterna, medan minoritetsgruppen inte hade hämningar härvidlag. Agrarförbundet, som med 48 mandat var riksdagens näst största grupp och intog en strategisk centerposition, visade sig nödbett. Valets segerherrar kunde ta hand om ansvaret. Agrarerna, som hade förlorat 5 mandat, ville se om sitt hus. Framför allt ville de inte inträda i en regering, där majoritets-socialister och högermän kunde skapa dominans för en industri- och konsumentbetonad linje, som stred mot agrarförbundets strävan att med statsstöd förbättra lantbrukets inkomstnivå.

Efter många omgångar bildades dock en regering sammansatt av alla de borgerliga partierna samt majoritets-socialisterna. Oppositionsgruppen inbjöds att delta men backade ut i sista ögonblicket. Den nya regeringen hälsades i allmänhet med välvilja och ljusa förhoppningar. Dess svaga punkt var agrarernas kritiska inställning. Bland dem hade förslaget att biträda regeringen fattats med en rätt knapp majoritet. Det framgick snart att de mest tongivande krafterna i partiled-

ningen beklagade utgången. Från partikansliet utgick en jämn ström av påverkningar för att bereda jordmänen för en sprängning av regeringen, så snart någon ur agrar synpunkt tacknämlig fråga dök upp. Regeringen måste därför från början inställa sig på att visa agrarernas önskemål allt det tillmötesgående, som den kunde presteras.

Regeringen Fagerholm ställdes inför en föga tacksam uppgift. Statskassan hade visserligen sanerats så pass mycket, att någon ny »kassakris» i form av momentan statlig betalningsinställelse inte behövde befaras, men den var dock i hög grad ansträngd. Samtidigt räknade man med ökade påfrestningar på grund av att sysselsättningsläget såsom en följd av konjunkturutvecklingen förebådade en betydligt mera omfattande arbetslöshet än föregående år, som redan det hade medfört svåra påfrestningar.

I Finland är statsbudgeteten i mycket hög grad bunden genom lagstiftning. Över 80 % av dess totalsumma brukar därför utgöras av utgifter, vilkas storlek finansministern blott har att uppskatta i anknytning till de bidragsplikter, som gällande lagar ålägger staten. Även beträffande resten dominerar i många fall realiteter, som en regering inte kan påverka. Marginalen för en verklig utgiftsminskning är därför mycket snäv. Man kan därför räkna det regeringen till förtjänst att den trots devalveringens effekt och ökade anspråk på statskassan kunde hålla budgetens slutsumma på praktiskt taget samma nivå, som för ett år sedan: 299 miljarder mark mot 296 miljarder i regeringen Sukselainens budgetförslag och 301 i den av riksdagen för ett år sedan fastslagna budgeteten.

Viktigare än totalsummans belopp är dock dess disposition på olika uppgifter. Regeringen Fagerholm, vars finansminister Päiviö Hetemäki hör till

den finska högerens ledande män, har vunnit uppskattning genom en ekonomisk politik, som på ett påtagligt sätt ställer strävan att stimulera den ekonomiska aktiviteten framom försöken att dirigera den genom statliga ingripanden.

Ett nytt och uppskattat grepp har varit regeringens linje för uppläggningskampen mot arbetslösheten. Upprepat har man opponerat sig mot att regeringarna har haft för vana att i stor utsträckning sköta den statliga investeringspolitiken över anslagen för sysselsättningsarbeten. Vid budgetplaneringen har talrika nödvändiga statliga anläggningar utelämnats ur budgeten. I stället har anslagen för sysselsättningsarbeten tilltagits synnerligen rundligt. Regeringarna har därigenom fått fri dispositionsrätt över miljardbelopp, som enligt deras prövning från fall till fall har kunnat disponeras utan att bindas av riksdagens budgeträtt. Detta har för regeringarna varit mycket angenämt men har medfört att den statliga investeringspolitiken har utformats på ett nyckfullt och ogenomtänkt sätt. De enskilda arbetena har dessutom ofta inletts utan nödiga förhandsplaneringar och därför blivit både dyra och utförts med ineffektiva metoder. En konsekvens av denna linje har varit att de officiella siffrorna för arbetslösa, varmed i Finland avses i de offentliga arbetslöshetsregistren inskrivna personer, har varit starkt missvisande. I många fall har denna arbetskraft sysselsatts med viktiga statsuppgifter. Man har blott valt metoden att vänta med starten, till dess arbetslöshetsregistren har hunnit öppnas. Hade arbetena i normal ordning planerats och igångsatts, hade samma arbetare sysselsatts där men utan att i statistiken figurera som »arbetslösa».

Med denna praxis har regeringen Fagerholm brutit. De stora klumpanslagen har lämnats därhän och i stäl-

let har betydande belopp i budgetförslaget anvisats för statliga investeringar under de olika huvudtitlarna.

Tillsvidare lever Finland dock under inverkan av den tidigare metoden. Det finns därför rum för en betydande subtraktion, när det i början av november meddelades, att antalet arbetslösa hade stigit till 53 000 mot 36 000 vid samma tid för ett år sedan. Av dessa var dock såsom alltid huvudparten placerad i arbeten genom kommunernas och statens försorg. Utan arbete var 14 000 mot 10 000 senaste år. Regeringen har alltså haft att kämpa med ett arbetslöshetsproblem av betydande dimensioner. De motåtgärder, som har vidtagits, kan i regel inte väntas få effekt innan en viss tid har förflutit. Följes den inslagna politiken, har man rätt att vänta sig en mycket påtaglig lindring för nästa arbetslöshetssäsong men knappast annat än måttliga förbättringar under denna vinter. Kulmen når arbetslösheten i regel en tid efter nyår.

Regeringens utsikter att få fullfölja sin politik på längre sikt har dock allt sedan dess tillkomst varit dåliga. Den parlamentariska oppositionen, kommunisterna under folkdemokratisk mask och den socialdemokratiska oppositionsgruppen har sedan regeringens tillkomst fört en hänsynslös och ansvarslös kampanj, där huvudmotivet har varit att utmåla regeringen såsom ett medel för en utrikespolitisk kursförändring i mot Sovjetunionen fientlig riktning. En inflytelserik del av agrarförbundet och dess press har understött denna kampanj genom att visserligen inte direkt angripa regeringen men understryka alla de tecken på friktioner österut, som har förekommit, och utsätta enskilda regeringsmedlemmar och regeringsåtgärder för en oavlåtlig kritisk granskning. Denna hållning har inte alls förhindrats av att utrikesministerportföljen har inne-

hafts av en av de främsta agrarledarna, dr Johannes Virolainen, som under perioden Kekkonens statsministerperioder upprepat satt som utrikesminister.

I Kreml har den utrikespolitiskt motiverade kampanjen funnit en påtaglig genklang. Man har visserligen undvikit att direkt ta ställning mot Finland. I stället har man valt den passiva nedfrysningens väg. Ambassadör Lebedev reste hem för att vårda sin hälsa och befriades sedan från sitt uppdrag utan att någon efterträdare har bebådats. Förhandlingar om olika svävande frågor har uppskjutits, ofta med någon dags varsel. Det förefaller tydligt att man har följt linjen att inga resultat av grannelagskontakter skall få bli färdiga under regeringen Fagerholm. Man synes inte heller ha gjort något för att fördölja, att det här har rört sig om en avsiktlig taktik.

Regeringen Fagerholm hade för sin del gjort, vad på den hade ankommit, för att visa sin beredvillighet att på ett sakligt plan sköta förbindelserna österut. Problemet hade därför koncentrerats till frågan, om regeringen borde fällas för att skapa ett positivt eko i öster eller om den borde avvakta gynnsammare väderlek för de olika ärenden, som bör behandlas mellan de två grannarna. De kretsar, som från början har beklagat regeringens tillkomst, har inte haft svårt att välja linje.

Den avgörande kampen stod inom agrarförbundets krets. När den drog ut på tiden slog utrikesminister Virolainen, som hade övergått från den regeringsvänliga linjen till en kritisk hållning, ett djärvt slag och meddelade offentligt att agrarförbundets representanter i statsrådet hade meddelat att de ämnade dra sig tillbaka. Beskedet visade sig vara ogrundat, men fick dock sin effekt. Agrarförbundets riksdagsgrupp befullmäktigade inom några dagar först utrikesministern och

sedan även hans kolleger att, om de så fann påkallat, inlämna sina avskedsansökningar.

Exekutionen fördröjdes dock en vecka genom agrarpolitikernas försök att vid förhandlingar med de övriga regeringsgrupperna få till stånd ett gemensamt beslut om regeringens demission. Försöken strandade på de övriga partiernas motstånd. De var beredda att diskutera en rekonstruktion av regeringen, bl. a. i syfte att bereda plats för den socialdemokratiska oppositionsgruppen, men ville inte beteckna regeringens ställning såsom ohållbar. Föll den, så föll den på agrarernas beslut att utträda. Detta utsades även uttryckligen i statsminister Fagerholms avskedsansökan, som inlämnades ett par timmar efter agrarministrarnas den 4 december.

Den parlamentariska situationen i

Finland ter sig mycket invecklad. Det hade inte varit omöjligt att förmå de partier, som motsatte sig en regeringssprängning, att gå med på en rekonstruktion i sådan form att även den sjätte ickekommunistiska riksdagsgruppen togs med och att en del personskiten befriade den nya regeringen från vissa friktionsmoment i den förra. Emellertid synes en så begränsad rekonstruktion inte vara nog för de krafter, som sprängde regeringen Fagerholm. Det förefaller föga sannolikt att någon större del av de partier som verkligt stödde regeringen kan fås med i en koalition som uppenbart stöder sig på kommunisterna, dessa må därvid vara regeringsparti eller blott en parlamentarisk stötgrupp utanför koalitionen.

Tecknen ger anledning att åter befara en utpräglat labil period i finländsk regeringspolitik.